

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDIYA 12

TSHIVENDALUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LUHUHI/THAFAMUHWE 2017

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara 2

Bammbiri ìlì ìlì na masiatari a 12.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A:	Tholokanyondivho	(30)
KHETHEKANYO YA B:	Manweledzo/Samari	(10)
KHETHEKANYO YA C:	Luambo	(40)

2. Fhindulani mbudziso DZOTHE kha hedzi khethekanyo.

3. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.

4. Hune khethekanyo INWE na INWE ya fhelela hone ni talele.

5. Nomborani phindulo dzaŋu zwi tshi anana na kunomborelwe kwa mbudziso.

6. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso, ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.

7. Ni dzhiele nzhele zwiga zwa u vhala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.

8. Ni eletshedzwa lwa tshothe uri ni shumise ndangatshifhinga iyi yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A:	Henefha kha minetse ya 50
KHETHEKANYO YA B:	Henefha kha minetse ya 30
KHETHEKANYO YA C:	Henefha kha minetse ya 40

9. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**MBUDZISO 1: PHUROSА**

Shumisani TSHIBVELEDZWA TSHA A na TSHA B kha u fhindula mbudziso dzo disendekaho khazwo.

TSHIBVELEDZWA TSHA A**VHO TOU DIVHONELA NGA AVHO MATO**

- 1 Tshikhuwani ndi fhethu hu funwaho nga vhathu vhanzhi. Vha hu funela zwithu zwo fhambanaho sa u wanala ha mishumo, zwikolo zwavhudi, tshumelo na zwiwewho.
- 2 JHB sa yone dorobo khulwane Afrika Tshipembe yo kunga vhathu vhanzhi na vha bvaho mashangoni a nda. Vhathu avha vha dela zwithu zwo fhambanaho. 5
- 3 Vhawe vhathu vho kungwaho nga dorobo iyi ndi Sedzani na Fhatuwani. Vhathanga avha vho vha vha tshi dzula Vuwani. Vho aluwa vhothe nahone vhe vhadzulatsini. Nge vha vha vho no phasa matiriki nahone vha si na tshelede ya u isa phanda na pfunzo dzavho, vha humbula u ya mudimulilangoma u toda mushumo. 10
- 4 Fhatuwani o vha e na malume Vho Frans ngei Rietvlei. O do humbela u swikela hone na khonani yawe. Malume wawe a vho ngo vha na thidza. Vho mu fhulufhedzisa na u mu tangedza.
- 5 Vhathanga avha khothe dzo vha dzi sa fari nga dakalo. Maduvha a si mangana vathanga avha vha dzhena lwendonni nga tshidimela. Nge lwa vha lu lwa u thoma u diwana vhe tshidimelani, vho pfa vhe na mazhuluzhulu. 15
- 6 Musi vhe ndilani nga tshidimela, vho do tangulwa nga mavemu, vha dzhielwa tshelede na thingothendekeki. Izwi zwo vha shusha lwe vha vha tshi tou tetemela sa lutanga lu madini. Vhathanga avha vho tama na u tou humela hayani Venda. 20
- 7 **Lo ri li tshi tou bvisa mulomo**, tshidimela tsha vha tsho swika JHB. Fhatuwani na Sedzani vho tsa vha sokou livha livha vha sa divhi hune vha nga ya. Izwi zwo nanisa nyofho nge vha vha vha sa vho ni malume Vho Frans. Hu sa athu u fhela tshifhinga, Vho Frans vha mbo di swika. Vho talutshedza Vho Frans zwe zwa bevela tshidimelani. Vho Frans vho mbo di vha namedza vha ya mudini wavho. 25

- 8 Vhathanga avha vho akhamala vha tshi vhona muḍi wa malume u mukhukhu. Vho vha vha songo lavhelela nyimele ine vha khou i vhona. Vho do dzula heneḥho vha tshi khou toda mushumo. Zwo konḁa uri vha wane mushumo. Na afha hayani malume vho vha vha tshi vho toda tshedele ya zwiliwa. 30
- 9 Sedzani na Fhatuwani vho bva vha toda zwickoropo. Na henengei zwithu zwo vha zwi songo leluwa, hu na maḁuvha e vha vha vha tshi vhuya fhedzi. Vhutshilo ho vha hu tshi khou konḁa lwe vha vha vha songo lavhelela uri zwithu zwo raloho zwi a bevelela tshikhuwani. 35
- 10 Naho zwo konḁa ngauralo vho do sengedza tshedele vha thoma bindu la u rengisa miroho. Zwo vha zwi tshi khou konḁa fhedzi vha konḁelela.
- 11 Nga murahu ha miḁwedzi ya rathi, vha renga mukhukhu wavho vha pfuluwa ha malume Vho Frans. Vho thoma u diimisa nga vhothe. Vho shuma vho khwathisa vha vhuya vha renga veni ya u rengisa miroho. 40
- 12 A vho ngo shuma lungana veni iyi i songo tswiwa. Izwi zwo khakhisa kutshimbidzele kwa bindu. Vho kona u vhona uri makhuwani a hu dzulei. Goloi iyo yo wanala nga murahu ha vhege yo tomolwa malinga na dziḁwe tsimbi. 45
- 13 Ndi lunzhi he vha vha vha tshitangulwa na tshedele ye vha rengisa nga mavemu. Na hanengei mukhukhuni vho vha vha tshi khokhonyelwa vho edela.
- 14 Nge vha vha vhatu vho huleleho mahayani nyimele hei yo vha shushedza vhukuma. Vhathanga avha vho vha vha tshi vho twa vho nambatelana sa vhurukhu na bannda nga dzone nyofho. 50
- 15 Zwiḁwe zwo konḁelaho vhatanga avha ndi nyambo dzi ngaho Tshizulu na Tshisuthu dzi shumiswaho afho dze vha vha vha sa dzi pfi. Zwo kwama bindu lavho nga ndila i si yavhudi. Vho vha vha sa pfani na vharengi. 55
- 16 Vhathanga avha naho nyimele yo vha i si yavhudi, vho lingedza u tshila tshikhuwani zwa di sea zwi tshi tanama.
- 17 Fhatuwani na Sedzani vho mbo di humela Venda nge kutshilele kwa tshikhuwani kwa vha ku tshi khou vha konḁela.

- 1.1 Dorobo khulwane fhanu Afrika Tshipembe ndi ifhio? (1)
- 1.2 Ndi tshini tsho shushaho avha vhatanga musi vhe tshidimelani? (2)

- 1.3 Tsho tutuwedzaho avha vhatannga u tanga lwendo lwa u ya tshikhuwani ndi mini? (2)
- 1.4 Zwa u ya tshikhuwani zwo vha zwo fhatela mihumbuloni ya avha vhatannga. Khwathisedzani fhungo ili. (2)
- 1.5 Ntani thalutshedzo ya lifurase lo swifhadzwaho mafhungoni e na vhala kha phara ya 7? (2)
- 1.6 Sumbedzani zwe zwa akhamadza vhatannga avha mudini wa Vho Frans. (2)
- 1.7 Tshipikwa tsha fhungo lo talelwaho nga fhasi kha phara ya 12 ndi tshifhio? (2)
- 1.8 Muhumbulo muhulwane une muwali a tama u ri divhadza kha phara ya 12 ndi ufhio? (2)
- 1.9 Ni vhona thuso yo nekewwaho avha vhatannga nga Vho Frans yo vha vhuedza kha thaidzo ye vha vha vhe khayoo naa? Tikedzani. (2)
- 1.10 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekewwaho.
- Vhatannga vho shuma vho khwathisa vha renga ...
- A Thekhisi.
B Veni.
C Ndu khulwane.
D Tshitoko. (1)
- 1.11 U sa divha nyambo dzi ngaho Tshizulu na Tshisuthu ha avha vhatannga zwo kwama hani bindu lavho? Tikedzani. (2)
- 1.12 Vhatannga avha vho sumbedza u kondelela. Tikedzani likumedzwa ili no disendeka nga zwi re mafhungoni aya. (2)
- 1.13 Nga kuvhonele kwanu, ni vhona hu zwifhio zwine zwa nga itwa uri doroboni ya JHB hu vhe fhethu ho tsireledzeaho. Khwathisedzani. (2)

Talelani tshifanyiso uri ni do kona u fhindula mbudziro dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA B: TSHIFANYISO

[Zwi khou bva kha *Magazine*]

- 1.14 Vhathu vha re kha tshifanyiso itshi vha vhonele vhe ngafhi? Tikedzani. (2)
- 1.15 Ndi zwifhio zwi no sumbedza uri hu na thaidzo ya vhulanguli kha tshifanyiso itshi? (2)
- 1.16 No sedza tshifanyiso itshi, neani vhuḍi na vhuvhhi ha lutingothendeleki. (2)

TTHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI**MBUDZISO 2**

Vhashumelavhapo vho dalela tshikolo tsha Masiagwala u tsivhudza vhagudiswa nga ha ndila dzavhudi dza kualutshele kwa vhana.

Vhalani mafhungo (TSHIBVELEDZWA TSHA C) afho fhasi ni kone u n'wala mbuno dza SUMBE nga ha ndila dzavhudi dza kualutshele kwa vhana.

NDAELA

1. N'walani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhungo a pfalaho, tshivhalo tsha maipfi aṅu TSHI SONGO PADA 70.
2. Nomborani mafhungo aṅu u bva kha 1 u ya kha 7.
3. N'walani mbuno NTHIHI kha fhungo liṅwe na liṅwe.
4. Shumisani maipfi ANU.
5. Sumbedzani tshivhalo tsha maipfi e na a shumisa e zwitangeni mafheloni a manweledzo/samari yaṅu.

TSHIBVELEDZWA TSHA C**NYALUWO YAVHUDI YA VHANA**

1. Vhana vha tea u aluwa zwavhudi uri vha kone u vha na vhudifhinduleli tshitshavhani.
2. Zwi thusaho vhana uri vha aluwe zwavhudi ndi hezwi: Vhana vha tea u bvisela khagala vhupfiwa havho uri vha kone u wana ngeletshedzo zwi tshi kwama vhupfiwa honoho.
3. Vhana kha vha fhiwe mishumo mahayani vha sa salwi murahu. Izwi zwi fhaṭa mikhwa yavhudi kha vhana na u shumisa tshifhinga nga ndila yone.
4. Vhudavidzani ndi ha ndeme kha u aluwa ha vhana. Vhana vha tea u bvisela khagala mihumbulo yavho kha vhabebi u itela u fhungudza u sa pfesesana vhathuni.
5. Vhana vha tea u ṭhonifha vhathu vhahulwane uri vha fhaṭee. Ndaka na mupo zwi tea u ṭhonifhiwa. Shango li a vha lavhudi arali ri tshi ṭhonifha zwoṭhe zwi re khalo.
6. Vhana vha tea u ḍinangela zwine vha ṭoda zwone nga nnda ha u kombetshedzwa. Vha bvelela vhutshiloni arali vho nanga masia vha songo kombetshedzwa.
7. U vhala zwi a thusa u fhaṭa mikhwa ya vhana. Zwi pfumisa maluvhi, zwa fhaṭa mikhwa na uri vha ḍivhe zwine zwa khou bvelela shangoni. Zwi dovha zwa thusa na kha u bvelela tshikoloni.

8 Nndwa na tsemano a zwi fhati, zwi thutha na u vilinganya mikhwa ya vhana. Thaidzo dzi tou ambiwa vathu vha tendelana hu si na nndwa.

9 Arali vhana vha tevhedza izwo zwothe, vha nga aluwa vhe na mikwa yavhudi.

[Zwi bva kha vhalingi]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: LUAMBO**MBUDZISO 3: KHUNGEDZELO**

Talelani khungedzelo uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA D

**MASINDI MUKUNAKISI
HAYA HO KUNAHO**

Ri ita mushumo wavhuḁi vhone vho awela. Ndi vhone
 fhedzi vhane a vha athu u vhona vhuḁi ha tshumelo yashu.
 Vha songo fushea, ri a dovholola u swika vha tshi fushea
 tshoṱhe. E nnyi a sa ṱoḁi mufhe wavhuḁi?

Vha nga ri kwama
 kha 078 333 1811/
 011 902 1120

Masindi Mukunakisi
 Luafhulelo lwa 20%
 kha u kunakisa ha u
 thoma na luafhulelo lwa
 10% kha u kunakisa ha
 vuvhili.
 Zwishumiswa zwashu a
 zwi tshikafhadzi mupo.

[Tshi bva kha Inthanethe]

- 3.1 Ndi zwifhio zwine zwa khou kungedzeliwa? (1)
- 3.2 Mukungedzeli o shumisa ndila ifhio u kunga vharengi? (1)
- 3.3 Zwishumiswa zwine Masindi Mukunakisi ya shumisa zwo tea naa? Tikedzani. (2)
- 3.4 Khungedzelo iyi yo livhiswa kha tshigwada tshifhio tsha vhathu? (2)
- 3.5 Ndeme ya u shumisa mbudziso i sa ṱoḁi phindulo kha khungedzelo iyi ndi ifhio? (2)

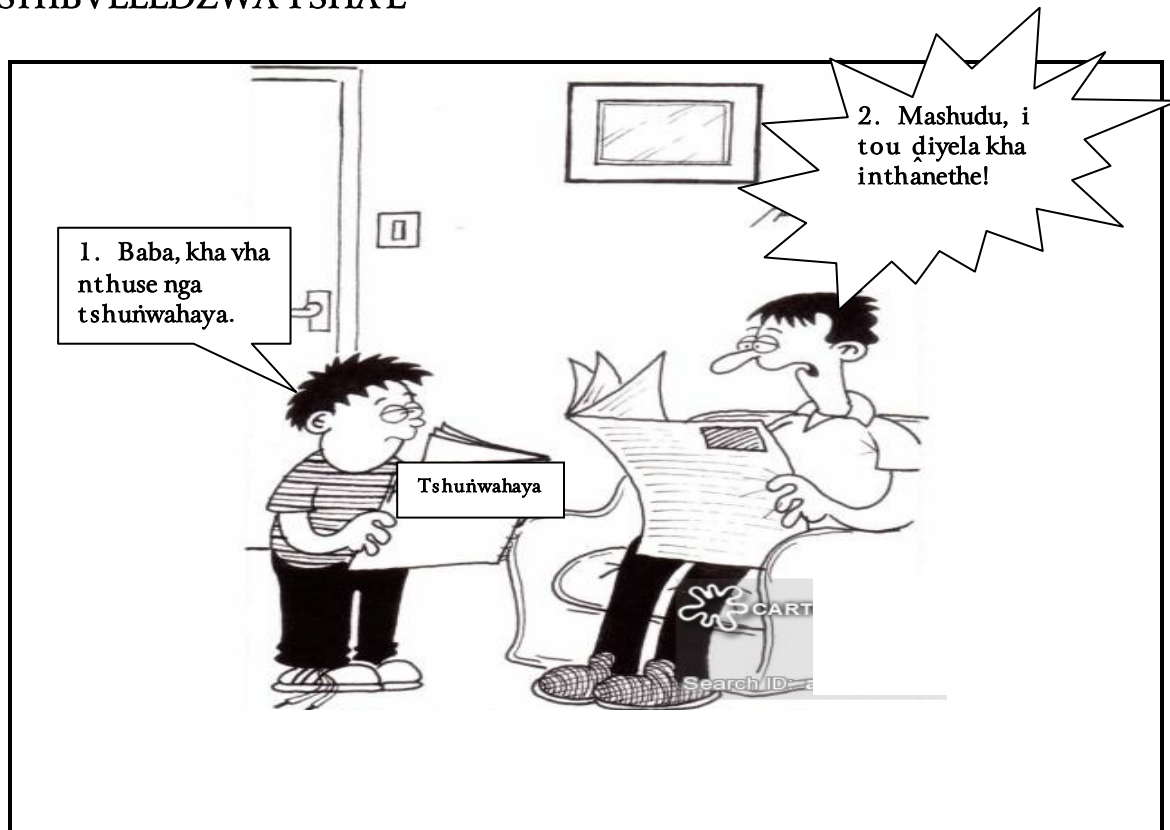
- 3.6 Nga kuvhonele kwanu ni vhona Masindi Mukunakisi i tshi fha tshumelo yavhudi? Tikedzani muhumbulo wanu.

(2)
[10]

MBUDZISO 4: KHATHUNI

Talelani khathuni uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHAE

[Zwi bva kha Inthanethe]

- 4.1 Vhathu vha re kha khathuni iyi vha ngafhi? (1)
- 4.2 Ndi ufhio muthu a no sumbedza u vha o sinyuwa afho kha khathuni? (1)
- 4.3 Bulani vhushaka vhu re hone vhukati ha vhathu vha re kha khathuni. Tikedzani. (2)
- 4.4 Khumbelo ya muthu wa 1 i a pfala naa? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 4.5 Tshipikwa tsha khathuni iyi ndi tshifhio? (2)
- 4.6 Inwi ni vhona zwe mukalaha vha amba afha kha khathuni zwo tea? Tikedzani phindulo yanu. (2)

(2)
[10]

MBUDZISO 5: PHUROSА

- 5.1 Vhalani mafhungo (TSHIBVELEDZWA TSHA F) a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao:

TSHIBVELEDZWA TSHA F

- 1 Ngoho vhaiwe vhathu Mudzimu o vha sika a tshi zwi funa. Lunako lu a tahulelwa misi yothe. U naka ha vhaiwe vhathu **hu kombodza maoto** a mbeu dzothe. Vhunzhi havho ra vha sedza a ri tsha humisa maoto.
- 2 Mudedekadzi Vho Masindi vho vha vha tshi ri funza mbalo. Musi hu tshi tshifhinga tshavho, ro vha ri tshi vha ro lindela vhukuma. Nga nndani ha lunako na kha u funza vho vha vho newa. Vho vha vha tshi funza na dzingandevhe la zwi pfa.
- 3 Thero yavho vhunzhi hashu ro vha ri tshi i phasa nga maraga dza nthu. Na vha no nenga pheriodo ya mbalo vho vha vha sa nengi. Zwiwe zve vha vha vha tshi takadza ngazwo ndi u pfesesa vhana vha tshikolo na u sa fhela mbilu. Vho vha vha tshi ri tutuwedza u futelela tshikolo.
- 4 Nwaha muwe na muwe vha wana zwiphuga zwa u vha mudededzi makone wa vundu lashu. Nwaha vho fhiwa na pfufho nga minisita wa pfunzo Vho Mere. Vhunzhi hashu ro dzhia mabudo a ngaho vhudokotela, vhuinzhinara na maive. Hezwi zwothe ndi nga nthani ha mudedekadzi Vho Masindi.

- 5.1.1 Topolani dzina vhukuma kha phara ya 1. (1)
- 5.1.2 Nani lifhambanyi la dzina mudedekadzi ni dovhe ni vhumbe fhungo ngalo. (2)
- 5.1.3 Talutshedzani liambele lo swifhadzwaho kha phara ya u thoma. (2)
- 5.1.4 Nangani phindulo i re yone kha mutevhe u re afho fhasi: Fhungo li tevhelaho ndi limudi la lushaka lufhio? Vha tshi ri funza mbalo.
- A Tsumbo
B Thendelo
C Tshitevheli
D Ndaela (1)
- 5.1.5 Sumbedzani mushumo wa tshithoma na khoma zwo shumiswaho mafhungoni a re afho nthu. (2)
- 5.1.6 Shandukisani fhungo li tevhelaho li vhe liambaitwa: Vhunzhi hashu ro dzhia mabudo a ngaho sa vhudokotela, vhuinzhinara na maive. (2)

5.1.7 Isani fhungo lo talelwaho nga fhasi kha khanedza. (2)

5.1.8 Vhumbani pholisemi nga ipfi: Mato. (2)

5.2 Talelani tshifanyiso, ni vhale na mafhungo o disendekaho khatsho, ni kone u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA G

Khombo dza badani dzi vhangwa nga zwithu zwo fhambanaho. Tshinwe tsha zwivhanga ndi u reila u khou shumisa lutingothendeleki. Hu nga vha u rumela mulaedza, u founela na u vhala mulaedza, zwothe zwo iledzwa musu muthu a tshi khou reila. Vhunzhi ha vhareili a vha zwi dzhieli ntha ngauri ri di wana vha khou reila vha tshi khou shumisa lutingothendeleki. Nga mulandu wa zwenezwo u wana khombo khulu na **khuvhabvu** dzo anda. Kha ri lingedze u tevhedza milayo musu ri tshi reila ri litshe u konyolela matanda ndevheni.

[Zwi bva kha Inthanethe]

5.2.1 Topolani litaluli ni dovhe ni vhumbe fhungo ngalo. (2)

5.2.2 Kha mafhungo a re afho ntha topolani lisala la vhunzhi ni vhumbe fhungo ngalo. (2)

5.2.3 Talutshedzani likateli lo swifhadzwaho afho mafhungoni. (2)

[20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40

MARAGAGUTE: 80